JAKOV JELINČIĆ

PROCES PROTIV LABINSKIH RUDARA PRED OKRUŽNIM SUDOM U PULI

od 16. studenog do 3. prosinca 1921.

Štrajk labinskih rudara, poznat pod nazivom »Labinska republika«, izbio je 2. III 1921. u 12 sati. Oko 2.000 radnika — rudara stupilo je u štrajk da bi time izrazilo negodovanje i ogorčenje prema postupku fašista koji su nekoliko dana ranije u Trstu zapalili Radničku komoru (Camera del lavoro). Osim toga bio je to i protest protiv postupka pazinskih fašista koji su par dana prije toga fizički napali Ivana Pipana, tajnika Udruženja rudara[1] u Labinu i prisilili ga da obeća da više ne će dolaziti u Pazin. Politički štrajk bio bi trajao kratko, ali se on nastavio u vidu ekonomsko-političkog strajka. 4. travnja, na skupu održanom u selu Vinežu, radnici su tražili od poduzeća »Arsa«,[2] koje je bilo vlasnik rudnika, povećanje plaće. Poduzeće na to nije pristalo i radnici su kao odgovor na to zauzeli rudnik i počeli pripremati obranu od eventualnog napada. Kasnije ćemo vidjeti da je to optužba tumačila na jedan, a obrana na drugi način. Optužba je to tumačila kao pripremanje obrane od eventualne intervencije vlasti, a obrana i sami optuženi tvrdili su da je to miniranje terena bilo sprovedeno da bi se odbili eventualni napadi fašista i da bi se zastrašila uprava poduzeća. Organizirana je specijalna straža pod nazivom »crvena straža«.[3]

U optužnici se, kako ćemo kasnije vidjeti, navodi, da je u rudniku bila uspostavljena »sovjetska vlast«.[4] Druga se vlast nije priznavala osim naređenja vođa pobune. Čak se nije moglo ni kretati putevima bez po-

---

[1] Federazione dei minatori.

[2] »Raša«.

[3] »guardie rosse«.

[4] »il regime sovietistico«.

sebne propusnice.[5] Pobunjenici su išli po selima i tražili od ljudi oružje.

Neposredni povod za intervenciju vlasti bilo je zatvaranje dvanaestorice Sicilijanaca od strane radnika radi bojkotiranja štrajka.

Ujutro 8. travnja vojska je iznenadno napala rudare i prisilila ih da se povuku na obližnja brda.

Odmah su počela hapšenja i istraga koja je trajala punih 7 mjeseci, a nekoliko rudara, vidjet ćemo kasnije o kojima je riječ, bili su čitavo to vrijeme u pritvoru.

Sačuvano je vrlo malo istražnog materijala. U arhivskom fondu Okružnog suda u Puli, koji se čuva u Historijskom arhivu u Pazinu, sačuvan je predmet br. 714/21 pod naslovom »Fatti d'Albona«.[6] U tom je predmetu sačuvano nekoliko dopisa Državnog tužiteljstva u Puli[7] Višem državnom tužiteljstvu za Julijsku Veneciju u Trstu[8] i obratno kojima se traže savjeti i pomoć u pripremanju procesa. Osim toga sačuvana je i molba Magdalene Marseille ud. Tonetti kojom traži za svoga sina Giovannija Tonettija[9] »salvus conductus«.[10] Tužitelj iz Pule moli Drž. tužiteljstvo u Trstu da se molba riješi pozitivno u interesu optužbe. Poznato je, veli on, da obično optuženici prebacuju krivnju na onoga koga kazna ne može stići, jer je izvan granica sudske vlasti kao što je u ovom slučaju Tonetti. Osim ovog, sačuvano nam je nekoliko dopisa istražnih organa općinama i policiji onih protiv kojih se vodio postupak da bi se saznali podaci o njima itd.

Nadalje, sačuvala se i optužnica na 52 nepaginirane stranice, nalozi za hapšenje, nalozi za prebacivanje iz puljskog u rovinjski zatvor, nalozi za puštanje iz zatvora, te upitnici o krivnji optuženih i odgovori porotnika.

Spisi nisu objavljivani niti su poslužili u naučnim istraživanjima osim što je dio optužnice i procesa u prijevodu, prema vijestima u suvremenoj štampi, objavio Ivan Golja Zaneto pod naslovom »Radnički pokret na Labinštini između dva svjetska rata« u »Zborniku I« Radnički pokret Hrvatskog primorja, Gorskog kotara i Istre 1919—1941, Rijeka 1970, str. 501 i dalje.

S obzirom da se u sudskim spisima sâm tok procesa nije sačuvao, pri izradi referata bio sam upućen na suvremenu štampu, pa sam se služio slijedećim listovima:

»L'Azione« — dnevnik iz Pule,[11]

»Il Lavoratore« — socijalistički dnevnik — Trst,[12]

---

[5] »lasciapassare«.

[6] »Labinski događaji«.

[7] Procura di Stato.

[8] R. Procura Superiore di Stato per la Venezia Giulia — Trieste.

[9] Tonetti je bio grof (conte), a po profesiji doktor socijalnih nauka.

[10] »salvacondotto«.

[11] »Akcija«.

[12] »Radnik«.

»Il Piccolo di Trieste« — tršćanski dnevnik,
»Il Piccolo della sera« — tršćanski dnevnik.

Godište lista »Il Lavoratore« kojim sam se služio nekompletno je: nedostaju primjerci od 20. do 30. XI.

Na kraju će biti navedeni brojevi lista i članci prema kojima je referat napisan. S obzirom da mi je najdostupniji bio list »L'Azione«, koji se nalazi u Naučnoj biblioteci u Puli, citati će biti uzeti iz njega. Kasnije sam konzultirao navedene listove koji se nalaze u Gradskoj biblioteci u Trstu[13] i uvjerio se da je izvještavanje sa suđenja bilo objektivno. Sam komentar pisan je prema orijentaciji pojedinog lista. »L'Azione« gleda na pokret rudara s prilično simpatijama, »Il Lavoratore«, jasno, otvoreno brani rudare, dok ih građanski list »Il Piccolo« napada.

PROCES

Istraga je trajala punih 7 mjeseci. Za 16. studenog zakazan je prvi dan rasprave pred Okružnim sudom u Puli. Dvorana za rasprave bila je premalena da bi primila sve one koji su željeli prisustvovati procesu. Nije ni čudo! Radilo se o procesu koji je zanimao čitavu Istru. I ne samo Istru. List »L'Azione«, obavještavajući svoje čitatelje o toku prvog dana procesa, donosi slijedeće: »Ova velika dvorana[14] radi potrebe je bila određena za sudsku dvoranu da bi se mogao odigrati ovaj proces prema kojemu je usmjerena pažnja svih Istrana radi važnosti koju imaju događaji koji su se zbili u rudnicima i koji su još uvijek svima u sjećanju.«[15]

Kako je sam predsjednik suda gledao na proces najbolje nam pokazuju njegove riječi upućene porotnicima. Govoreći im o njihovoj dužnosti da budu savjesni predočuje im »kompleksnost procesa koji se razlikuje od svih ostalih po svojoj grandioznosti, po težini i po sadržaju. Sličan proces nije nikada vođen u ovim provincijama . . . «[16]

Sastav Suda bio je slijedeći:

Predsjednik: Savjetnik (Consigliere) Tolentino.
Suci: Savjetnik Devetak i kotarski sudac[17] Gerace.
Kotarski sudac Defranceschi bio je prisutan kao zamjenik.

---

[13] Biblioteca civica di Trieste.

[14] Gimnastička dvorana škole »G. Giusti«, tada u Via Badoglio, ranije u San Martino.

[15] »Questa grande aula che ha accolto più generazioni di scolari . . . è stata destinata per necessità ad aula giudiziaria di questo processo sul quale si converge l'attenzione di tutti gli Istriani per l'importanza che hanno i fatti svoltisi nelle miniere e che sono ancora nella memoria di tutti« (L'Azione, br. 273, 17. 11. 1921).

[16] » . . . la complessità della causa in pertrattazione che distacca da tutte le altre per la sua grandiosità, per le difficoltà, e per il contenuto. Un simile processo non venne mai pertrattato in queste provincie.«

[17] Giudice distrettuale.

Zapisničar[18] je bio doktor Zaninni.

Zastupnik optužnice: doktor Porcari, javni tužitelj.[19]

Optužene su branila tri odvjetnika i to: Zennaro i Puecher iz Trsta te Egidio Crljenica (Cerlenizza) iz Pule.

Na toj su se sjednici porotnici birali žrijebom. Ižrijebani su: Raimondo Tomizza, Mate Drušković, Giovanni Curri, Giovanni Dox, Mate Đurđević, Felice Polli, Stjepan Vlah, Roko Šverko, Valentin Hrvatin, Egidio Fravan, Luigi Gaspad, Giuseppe Pulja i Ivan Kujica. Većina su seljaci iz Istre.

OPTUŽENI

Optuženi su bili slijedeći rudari:

1. PIPAN IVAN pok. Valentina i Marije Brissek, rođen 16. prosinca 1894. u Trstu, pripadan Trstu, nastanjen u Labinu, sekretar udruženja rudara u Labinu, katolik, udovac, pismen, bez posjeda, kažnjavan, u zatvoru od 8. travnja 1921.

2. MACILLIS GIACOMO Giacoma i Nine Furlani, rođen 22. travnja 1893. u Labinu, pripadan Labinu, nastanjen u Krapnu, činovnik u poduzeću »Arsa«, katolik, oženjen, pismen, bez posjeda, nekažnjavan, u zatvoru od 9. travnja iste godine.

3. ČEKADA OLIVO Ivana i pok. Ivanke Zupanić, rođen 25. svibnja 1867. u Labinu, nastanjen u Strmcu, rudar, katolik, oženjen, nepismen, posjednik, već ranije kažnjavan.

4. GIORGIUTTI GIOVANNI Tommasa i Terese Borlusi, rođen 22. srpnja 1891. u Porolettu, pripadan Udinama, s boravištem u Strmcu, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 26. travnja 1921.
dom 8. travnja, a pušten također s njim 9. srpnja 1921.

5. POSA MICHELE pok. Giuseppa i Angele Tortola, rođen 30. svibnja u Minervino Murge, pripadan Bariju, nastanjen u Strmcu, rudar katolik, neoženjen, pismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 8. travnja iste godine.

6. TORRIERI VINCENZO Arcangela i Angele Adriano, rođen u Minervino Murge, 1888, pripadan Bariju, nastanjen u Strmcu, rudar, katolik, oženjen, bez posjeda, nepismen, nekažnjavan. Uhapšen 8. travnja, a pušten iz zatvora 9. srpnja 1921.

7. COMIN FRANCESCO Luigia i Marije Decian, rođen 15. kolovoza 1896. u mjestu Sedico, pripadan Belunu, s boravkom u Strmcu, rudar,

[18] Protocollista.

[19] Procuratore del Re.

katolik, neoženjen, pismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 8. travnja, a pušten iz zatvora 9. srpnja 1921.

8. PARENZAN GIUSEPPE Antonija i Domenice Šošić, rođen 1889. u Labinu, pripadan Labinu, nastanjen u Vinežu, strojar, katolik, oženjen, pismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 8. travnja, a pušten iz zatvora 9. srpnja 1921.

9. JUVAN IVAN pok. Vjekoslava i Lucije Brezac, rođen 5. svibnja 1899. u Vinežu, pripadan Labinu, s boravkom u Vinežu, rudar, katolik, neoženjen, pismen, bez posjeda, kažnjavan, uhapšen 8. travnja, a pušten iz zatvora 24. lipnja 1921.

10. TENČIĆ MATE Martina i pok. Marije Kokot, rođen 19. svibnja 1892. u Krapnu, pripadan Labinu, nastanjen u Krapnu, strojar, katolik, neoženjen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 10. travnja 1921, a pušten iz zatvora 9. srpnja iste godine.

11. BUBIĆ OLIVO Mate i Marije Šošić, rođen 15. travnja 1902. u Kršanu, pripadan Plominu, nastanjen u Krapnu, kovač, katolik, neoženjen, nepismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 10. travnja, a pušten iz zatvora 9. srpnja 1921.

12. ČERNJUL MAKSIMILIJAN Jakova i Matije Černjul, rođen 1898. u Nedešćini (Sv. Nedelji), pripadan Labinu, nastanjen u Nedešćini, rudar, katolik, neoženjen, nepismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 9. travnja 1921.

13. VRBANAC MATE Franje i Katarine Kos, rođen 15. siječnja 1897. u Nedešćini, pripadan Labinu, nastanjen u Strmcu, mehaničar, katolik, oženjen, pismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 10. travnja 1921.

14. ČEKADA DINKO Oliva i Katarine Parinčić, rođen 19. siječnja 1896. u Labinu, pripadan Labinu, nastanjen u Strmcu, kovač, katolik, pismen, neoženjen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 10. travnja, pušten na slobodu 4. lipnja 1921.

15. JUVAN FRANJO pok. Vjekoslava i Lucije Brezac, rođen 22. travnja 1901. god. u Vinežu, pripadan Labinu, nastanjen u Strmcu, rudar, neoženjen, nepismen, uhapšen 14. travnja, a pušten iz zatvora 24. lipnja 1921.

16. PERŠIĆ JOSIP Mate i Antonije Načinović, rođen 1899. u Sv. Martinu, pripadan Labinu, nastanjen u selu Tomašić, rudar, katolik, oženjen, nepismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 27. travnja, a pušten iz zatvora 24. lipnja 1921.

17. CASAL CARLO Antonija i Rose Bogo, rođen 22. veljače 1898, u Sedicu, pripadan Bellunu, nastanjen u Sedicu, rudar, katolik, neoženjen, pismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 19. svibnja, a pušten iz zatvora 9. srpnja 1921.

18. CASAL GIOVANNI sve kao gore (rođena braća), rođen 7. svibnja 1896. Uhapšen i pušten istog dana kao i brat.

19. DA GIOZ FRANCESCO Giovannija i Pol Rose, rođen 13. listopada 1896. u mjestu Sedico, pripadan Belunu, s boravkom u Strmcu, rudar, neoženjen, katolik, pismen, bez posjeda, nekažnjavan. Uhapšen 9. travnja 1921.

20. CHIARELLO GAETTANO Giovannija i Marije Jaida rođen 1. siječnja 1891. u Gallipoliju, pripadan Gallipoliju, nastanjen u Vinežu, rudar, oženjen, katolik, pismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 9. travnja, a pušten iz zatvora 9. srpnja 1921.

21. LENUZZA ENRICO Giovannija i Rozalije Colorizza, rođen u Puli 2. kolovoza 1890, pripadan Puli, gdje i boravi, Ul. Lecca br. 5, električar, oženjen, katolik, pismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 5. svibnja, a pušten iz zatvora 9. srpnja 1921.

22. PASSUCH ATTILIO Giovannija i Giacomine Vanz, rođen u mjestu Sedico, 17. studenog 1896, pripadan Bellunu, nastanjen u Strmcu, mehaničar, oženjen, katolik, pismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 26. travnja, a pušten iz zatvora 9. srpnja 1921.

23. CIRIOLO GIUSEPPE Vita i Conte Addolorate, rođen 26. veljače 1889. u mjestu Pacciarolo, pripadan mjestu Lecce, nastanjen u Strmcu, rudar, oženjen, katolik, pismen, bez posjeda, već kažnjavan, uhapšen 26. travnja, a pušten iz zatvora 24. lipnja 1921.

24. BALCON MODESTO Mosèa i Angele Vanz, rođen 12. siječnja 1899. u mjestu Sedico, pripadan Bellunu, nastanjen u Strmcu, rudar, katolik, neoženjen, pismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 14. travnja, a pušten iz zatvora 9. srpnja 1921.

25. FRANČIN MATE Šimuna i Katarine Nimarić, rođen 1888. u Povljanama, pripadan Pagu, nastanjen u Labinu, ložač, oženjen, katolik, pismen, bez posjeda, već kažnjavan, uhapšen 21. svibnja 1921.

26. VIDIĆ ANTON Josipa i Ivanke Radović, rođen 9. rujna 1897. u Šumberu, pripadan Labinu, nastanjen u Šumberu, rudar, oženjen, katolik, nepismen, bez posjeda, već kažnjavan, uhapšen 25. travnja 1921.

27. LICUL ANTUN Josipa i Dominike Licul — Branjevac, rođen 1896. u Šumberu, pripadan Labinu, nastanjen u Šumberu, katolik, ne-

oženjen, rudar, nepismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 25. travnja 1921.

28. BLEČIĆ DINKO Mate i Lucije Zaulović, rođen u kolovozu 1897. u Šumberu, pripadan Labinu, nastanjen u Šumberu, rudar, udovac, katolik, pismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 25. travnja 1921.

29. BLEČIĆ RABAC IVAN Mate i Lucije Zaulović, rođen 1894. u Šumberu, pripadan Labinu, nastanjen u Šumberu, rudar, neoženjen, katolik, nepismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 25. travnja 1921.

30. BLAŠKOVIĆ MATE Zakarije i Ivanke Licul, rođen 1898. u Šumberu, pripadan Labinu, nastanjen u Šumberu, rudar, oženjen, katolik, pismen, bez posjeda, već kažnjavan, uhapšen 25. travnja, a pušten iz zatvora 24. lipnja 1921.

31. VLAČIĆ MARTIN pok. Ivana i Martine Višković, rođen 7. veljače 1877. u Peršićima, pripadan Labinu, nastanjen u Peršićima, utovarivač ugljena. oženjen, katolik, nepismen, bez posjeda, već kažnjavan, uhapšen 6. travnja, a pušten iz zatvora 9. srpnja 1921.

32. POLDRUGOVAC MATE Antuna i pok. Katarine Brnjac, rođen 1887. u Labinu, s boravkom u Vinežu, kovač, katolik, oženjen, pismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 26. travnja 1921.

33. DUNDORA DINKO Antuna i Justine Ružić, rođen 1881. u selu Golji (Villa Gogli), pripadan Labinu, mornar, oženjen, katolik, nepismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 26. travnja 1921.

34. BLAŽINA DINKO Dinka i Antice Kos, rođen 5. svibnja 1898. u Labinu, pripadan Labinu, nastanjen u Vinežu, mehaničar, oženjen, katolik, nepismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 11. lipnja 1921.

35. PUHAR IVAN pok. Andrije i Marije Cuaport, rođen 14. prosinca 1894. u Dubrovi, pripadan Labinu, nastanjen u Vinežu, kovač, oženjen, katolik, pismen, bez posjeda, nekažnjavan, na slobodi.

36. PUHAR JOSIP (isto kao gore: rođena braća) rođen 1892, nastanjen u Krapnu, drvodjelac, oženjen, katolik, pismen, bez posjeda, nekažnjavan, slobodan.

37. PALISKA JOSIP III Jakova i Antonije Faragune, rođen 22. veljače 1901. u Brgudu, pripadan Labinu, nastanjen u Krapnu, rudar, katolik, neoženjen, posjednik, pismen, nekažnjavan, slobodan.

38. TORRIERI FELICE Arcangela i Angele Adriano, rođen 28. siječnja 1893. u Minervino Murge, pripadan Bariju, nastanjen u Vinežu, ru-

dar, oženjen, katolik, nepismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 25. svibnja, a pušten iz zatvora 24. lipnja 1921.

39. VATOVAC LUKA Ivana i Katarine Bakolovac, rođen 15. listopada 1892. u Krapnu, pripadan Labinu, katolik, oženjen, pismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 26. svibnja, a pušten na slobodu 4. lipnja 1921.

40. PEROZZO MASSIMILIANO Feliceov i pok. Marije Soldà — rođen 24. lipnja 1873. u Ravolanu, pripadan Padovi, nastanjen u Strmcu, radnik,[20] katolik, oženjen, nepismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 25. svibnja, a pušten iz zatvora 4. lipnja 1921.

41. SELAN IVAN Lovre i Uršule Krasović, rođen 23. travnja 1882. u Dubrovi, pripadan Labinu, nastanjen u Krapnu, strojar, oženjen, katolik, pismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 30. svibnja, a pušten iz zatvora 9. srpnja 1921.

42. FRANKOVIĆ IVAN pok. Marka i Marije Hrvatin, rođen u Labinu 5. kolovoza 1883, pripadan Labinu, nastanjen u Ripendi, rudar, oženjen, nepismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 2. lipnja 1921.

43. BAĆAC FRANJO Ivana i Franke Udovičić, rođen 1896. u Puli, pripadan Pazinu, nastanjen u Pićnu, rudar, katolik, neoženjen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 13. travnja 1921.

44. MATKOVIĆ FRANJO Šimuna i Franke Smoković, rođen 1899. u Pićnu, rudar, katolik, neoženjen, pismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 11. svibnja 1921.

45. UDOVIČIĆ FRANJO pok. Mate i Bulešić Katarine, rođen 1900. u Pićnu, nastanjen u Pazinu, pripadan Pazinu, rudar, katolik, neoženjen, nepismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 11. svibnja 1921.

46. IVŠIĆ JOSIP Ivana i Marije Sergo, rođen 1902. u Pićnu, pripadan Pazinu, nastanjen u Pićnu, rudar, katolik, neoženjen, nepismen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 11. svibnja.

47. MILANOVIĆ IVAN Ivana i Foške Buršić, rođen 1900. u Pićnu, pripadan Pazinu, nastanjen u Pićnu, rudar, katolik, pismen, neoženjen, bez posjeda, nekažnjavan, uhapšen 11. svibnja 1921.

48. LICUL MATE pok. Nikole i pok. Dinke Blašković, rođen 1878. u Šumberu, pripadan Labinu, s boravkom u Šumberu, zemljoradnik, neoženjen, nepismen, bez posjeda, nekažnjavan, slobodan.

---

[20] manovale.

49. ZGRINČIĆ MARTIN Ivana i Marije Zupičić, rođen 8. rujna 1902. u Šumberu, pripadan Labinu, nastanjen u Šumberu, seljak, neoženjen, nepismen, bez posjeda, nekažnjavan, slobodan.

50. ŠTAMBERG IVAN Dinka i Marije Bučić, rođen u travnju 1899. u Šumberu, pripadan Labinu, nastanjen u Šumberu, rudar, neoženjen, nepismen, bez posjeda, nekažnjavan, na slobodi.

51. POLI ENRICO pok. Effrena i Angele Zapolla, rođen 1872. u Oppeanu (Verona) i nastanjen u S. Giovanni Ilarione, rudar, katolik, oženjen, uhapšen 12. lipnja.

52. HODEJ IVAN pok. Franje i pok. Olive Zuliani, rođen 1892. u Krapnu, ondje pripadan i nastanjen, oženjen, nepismen, bez posjeda, nekažnjavan, na slobodi.

Prije čitanja optužnice tužitelj, na poziv predsjedavajućeg, izjavljuje da se iz različitih razloga odustaje od optužbe protiv optuženih Vincenza Torrierija (r. br. 6), Josipa Peršića (r. br. 16), Attilija Passucha (r. br. 22) i Felice Torrierija (r. br. 38).

Optužnica je teretila rudare po paragrafima austrijskog Krivičnog zakonika koji zahtijevaju vrlo stroge kazne.[21]

Sve optužene od rednog broja 1 do rednog broja 52 optužnica tereti za slijedeće:

a) da su 2. ožujka 1921. zauzeli rudnik da bi prisilili poslodavce na povećanje plaće i da su instaurirali sovjetski režim[22] suprotstavivši se time vlasti.

Optužuju se po par. 68 K. z. koji se odnosi na pobunu i pružanje otpora.[23] Tko ustraje u tome, bez obzira na činjenicu da vlast pokušava smiriti pobunu, kaznit će se prema par. 70 istog zakonika.[24]

b) Optužnica ih, nadalje, tereti da su minirali rudarska okna i time izvršili radnju kažnjivu po par. 3. Zakona o eksplozivnim materijama.[25]

c) Optužuju se, također, da su posjedovali bez dozvole policije eksplozivne materije, a to djelo je bilo kažnjivo po istom paragrafu već pod b) navedenog Zakona.

---

[21] Codice penale (Strafgesetz). Objavljen u Bollettino generale delle leggi e degli atti del governo per l'Impero d'Austria 1852, str. 492—591 (Allgemeines Reich — Gesetz — und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oessterreich).

[22] Vidi br. 4.

[23] »sollevazione e ribellione«.

[24] Pet do deset godina strogog zatvora, odnosno deset do dvadeset godina ako se radi o vođama.

[25] (Zakon od 27. svibnja 1885. koji sadrži odredbe protiv upotrebe i rukovanja na opasan način eksplozivnim materijama (Legge del 27 maggio 1885. concernente le disposizione contro l'uso e maneggio generalmente pericoloso di materie esplosive).

Prema drugom paragrafu, ukoliko te akcije mogu imati štetne posljedice po vlasništvo, zdravlje ili život drugih, kazna je strogi zatvor od 3 mjeseca do 3 god., a s njom može biti povezana globa od 100 do 1000 forinti.

d) Da su, osim eksploziva, do 8. travnja 1921. imali kod sebe, također bez odgovarajuće dozvole, municiju što je bilo kažnjivo po čl. 5. Naredbe od 6. srpnja 1920. Generalnog komesara za Julijsku Veneciju.[26]

Sada se u okružnici navode djela za koje su odgovorne grupe ili pojedinci:

e) Pipan Ivan (red. broj 1.), Macillis Giacomo (r. b. 2), Čekada Olivo (r. b. 3), Giorgiutti Giovanni (r .b. 4), Posa Michele (r. b. 5), Torrieri Vincenzo (r. b. 6), Comin Francesco (r. b. 7), Parenzan Giuseppe (r .b. 8), Juvan Franjo (r. br. 15), Casal Carlo (r. br. 17), Casal Giovanni (r. br. 18), Da Gioz Francesco (r. br. 19), Ciriolo Giuseppe (r. br. 23), Balcon Modesto (r. br. 24) i Torrieri Felice (r. br. 38).

Optužnica ih tereti da su od 4. do 7. travnja 1921. dogovorno držali u zatvoru 12 sicilijanskih rudara i to: Montantija Pietra, Costanza Francesca, Mignemija Diega, Angella Gaetana, Montantija Giuseppa, Golio Giuseppa, Marina Francesca, Galla Giuseppa, Siracusu Carmela, Trainu Francesca, De Marca Calogiera i Vacara Salvatora, čime su izvršili djelo bespravnog lišavanja lične slobode kažnjivo po paragrafu 93. K. Z. koji predviđa protuzakonito lišavanje slobode bez razloga.[27] Kazna je predviđena paragrafom 94.[28]

f) Giorgiutti Giovanni (r. br. 4), Čekada Dinko (r. br. 14), Da Gioz Francesco (r br. 19), Passuch Attilio (r. br. 22), Vatovac Luka (r. br. 39), i Perrozzo Massimiliano (r. br. 40) optužuju se, nadalje, po istom paragrafu, radi lišenja slobode Ing. Romera Omera i Hollika Julija (2. do 5. ožujka iste godine).

g) Da Gioz Francesco (r. br. 19) da je u dogovoru s Posom Angelom i s drugima, koje nije bilo moguće identificirati, uzeo eksploziv u magazinu poduzeća. Optužuje se prema paragrafu 171, 173. i 174. KZ-a.[29] Kazna se izriče prema paragrafu 178.[30]

h) Pipan Ivan (r. br. 1), Posa Michele (r. br. 5), Černjul Maksimilijan (r. br. 12), Vrbanac Mate (r. br. 13) da su u Labinu 8. travnja iste godine

---

[26] Naredba od 6. VII 1920. o zabrani držanja i nošenja vatrenog i hladnog oružja. Kazne su: oduzimanje oružja, globa i zatvor (Osservatore triestino, 7. srpnja 1920).

[27] Pod udar istog paragrafa padaju i oni na koje se sumnja da su nekoga s razlogom lišili slobode, a nisu to odmah prijavili vlastima.

[28] Kazna je zatvor od šest mjeseci do godine dana. Ako je lišavanje slobode trajalo više dana, ili je kažnjenik pretrpio kakvu štetu, počinitelj će se kazniti s jednom do pet godina zatvora.

[29] Navedeni paragrafi odnose se na krađu koja postaje zločinom ako vrijednosti ukradene stvari prelazi 25 forinti, ali s napomenom da se vrijednost ne računa prema koristi počinitelja nego prema šteti oštećenog. Osim toga, krađa se smatra zločinom ako je počinjena pomoću oružja, te za vrijeme opće katastrofe ili na posvećenom mjestu.

[30] Ako krađa nema više elemenata od onih koji su navedeni u paragrafima 137—176 kažnjava se strogim zatvorom od 6 mjeseci do 1 godine; ako postoje otežavajuće okolnosti tada od 1 do 5 god. zatvora.

pucali i bacali bombe na odred vojske i time pali pod udar već spomenutog paragrafa 81.[31] za djelo kažnjivo po paragrafu 82.[32]

i) Vrbanac Mate (r. br. 13), Peršić Josip (r. br. 16), Licul Anton (r. br. 27), Blečić Dinko (r. br. 28), Blečić-Rabac Ivan (r. br. 29), Blašković Mate (r. br. 30), Poldrugovac Mate (r. br. 32), Dundora Dinko (r. br. 33), Paliska Josip III (r. br. 37), Franković Ivan (r. br. 42), Baćac Franjo (r. br. 43), Matković Franjo (r. br. 44) Udovičić Franjo (r. br. 45), Ivšić Josip (r. br. 46), Milanović Ivan (r br. 47) i Licul Mate (r. br. 48) radi nasilnog uzimanja oružja ljudima uz prijetnju smrću, čime su počinili zločin predviđen paragrafom 190. KZ-a,[33] a kažnjiv po paragrafu 192. istog zakonika.[34]

l) Juvan Franjo (r. br. 15), što je u Strmcu u noći od 17. na 18. ožujka prisilio nekoga da mu dade talijansku zastavu i time pao pod udar paragrafa 98d K. Z.[35] i počinio djelo kažnjivo po paragrafu 10. istog Za konika.[36]

m) Frančin Mate (r. br. 25) i Čekada Olivo (r. br. 3) da su u Labinu 3. ožujka 1921, zajedno sa drugima neidentificiranim, napali kamenjem i štapovima nekoliko policajaca i njihovog komandira dok su ovi pokušavali spriječiti opustošenje čitaonice[37] i pritom razoružali jednog karabinjera, a komandira također pokušali razoružati. Budući da se radi o službenim licima za vrijeme vršenja dužnosti pali su pod udar par. 81. K. z. kažnjivog po par. 82 i to pod udar veće sankcije.[38]

n) Vlačić Martin (r. br. 31) da je u Valpidocchiju nepreciziranog datuma, s nekoliko drugih neidentificiranih osoba, prijetio smrću Mačinčiću Ivanu i Raguzinu Josipu koji su se tu bili zaustavili s jednim parobrodom u namjeri da nabave ugljen. Optuženici su im prijetili slijedećim riječima: »Se non sparite immediatamente vi facciamo saltare in aria con la dinamite.« (Ako se smjesta ne udaljite bacit ćemo vas u zrak dinamitom). Time su ih pokušali udaljiti. Za to djelo optužuju se po paragrafu 98 b K. z.[39] koji za sobom povlači kaznu po par. 100 istog zakonika.[40]

---

[31] Ovaj paragraf predviđa odupiranje osobama nabrojenih paragrafom 68 dok vrše dužnost.

[32] Strogi zatvor od 6 mjeseci do 1 godine. Ukoliko je to izvršeno oružjem, ili ako je iz tog slijedilo ranjavanje ili šteta, kazna iznosi 1 do 5 godina zatvora.

[33] Grabež — »rapina«.

[34] 10 do 20 godina strogog zatvora (ako je to učinjeno kolektivno, ili s oružjem, ili pod prijetnjom).

[35] Javno nasilje pomoću otimačine (»pubblica violenza mediante estorsione.«)

[36] Šest mjeseci do godinu dana strogog zatvora.

[37] »Tenente dei Carabinieri«; »Circolo di lettura«.

[38] Vidi bilješke 31 i 32.

[39] Ovaj se paragraf odnosi na ranjavanje, gaženje slobode, časti itd.

[40] Šest mjeseci do godinu dana. Ako postoje otežavajuće okolnosti (ako prijetnja traje dugo, ako se prijeti ubojstvom ili požarom itd.) kazna će biti od godine do pet godina strogog zatvora.

o) Komin Franjo (r. br. 7)

Optužnica ga tereti da je lažno optužio 4 Sicilijanca naredniku (7. travnja) žandarmerije[41] da su bacili bombu hoteći ga ubiti, počinivši time zločin klevete predviđen par. 209. K. z.,[42] kažnjiv po par. 210. istog zakonika.[43]

p) Ivan Pipan i Giacomo Macillis da su 3. ožujka prisilili karabinjera[44] Garija da povuče jedan odred koji je čuvao barutanu i time se ogriješili o par. 81, počinivši djelo kažnjivo po par. 82.[45]

q) Chiarello Gaetano (r. br. 20) i Blažina Dinko (r. br. 34) da su 3. ožujka u Vinežu, zajedno s mnogim drugim neidentificiranima, prisilili prijetnjama narednika karabinjera Domenica Magnanija da pusti na slobodu Vaccara Salvatora koji je bio zatvoren radi nedozvoljenog nošenja oružja, čime su potpali pod udar par. 81, kažnjivog po par. 82. K. z.[46]

r) Posa Michele (r. br. 17) da je u Nedešćini u večer 4. ožujka 1921, zajedno s mnogim drugim neidentificiranima, prisilio kapetana Augustina Aquenzu prijetnjama da će dinamitom dići u zrak zgradu u kojoj je bila smještena vojska da pusti na slobodu radnike Zgrinčića Martina, Štemberga Ivana i Cassera Stefana i time počinio krivično djelo predviđeno par. 81. K. z., kažnjivo po par. 82 istog z.[47]

s) On se, osim toga, optužuje da je 2. ožujka 1921. u Nedešćini nanio tešku tjelesnu povredu Buljanu Josipu štapom po glavi, uslijed čega je ovaj bio teško ozlijeđen i izostao s posla 47 dana. Time je počinio krivično djelo predviđeno par. 152[48] i 155[49] K. z., a kažnjivo po zadnjoj točki istog paragrafa.[50]

---

[41] »Maresciallo di Carabinieri«.

[42] i [43] »Calunnia« (kazna iznosi od jedne do pet godina strogog zatvora, ili pet do deset godina u slučaju otežavajućih okolnosti).

[44] Tenente dei Carabinieri.

[45] Vidi bilješke 31—32.

[46] Vidi bilješke 31—32.

[47] Vidi bilješke 31—32.

[48] Teška tjelesni povreda (»crimine della grave lesione corporale«).

[49] Povreda, iako nije po sebi teška, ako je nanesena predmetom s kojim se obično dovodi u opasnost život itd.

[50] Jedna do pet godina strogog zatvora s pooštrenjem. Pooštrenje je predviđeno paragrafom 19, pa moglo se sastojati u jednoj od slijedećih kazni:
a) post — digiuno
b) tvrdi ležaj — un giaciglio duro
c) izolacija — l'isolamento
d) samica — colareclusione solitaria in celaoscura.
e) udarci štapom i šibom (»i colpi di bastone o di verghe«).
f) s izgonom nakon izdržanja kazne.
Koliko se puta i na koji način mogu primijeniti pojedine kazne određeno je par. 20—25 (uključivo).

[51] »Provocando così publicamente altri ad azione immorali e proibite dalle leggi.«

[52] Jedan do šest mjeseci zatvora. Kazna se može popeti i na godinu dana strogog zatvora zavisno o težini, pogibelji i širini djelovanja, a to može sa sobom povlačiti izgon iz zavičajne općine, a ako je stranac, izgon iz zemlje.

t) Blažina Dinko (br. 34) da je u Nedešćini, u noći između 7. i 8. lipnja 1921, oteo i spalio nacionalnu zastavu izazvavši time druge na nemoralne akcije zabranjene zakonom[51] i počinivši time djelo predviđeno i kažnjivo po par. 305 K. z.[52]

Kao najveći krivci za pobunu optužuju se:[53]

1. Ivan Pipan, za kojega se kaže da je opasni agitator i da je bio ne samo promicatelj pobune nego također glavni vođa cijelog pokreta... On je dao prvi nalog za štrajk; bio je idejni začetnik plana otpora i organizator okupacije rudnika, crvene straže i obrane cijelog kompleksa rudnika.«[54]

2. Macillis Giacomo, jedan od vođa pobune »... organizator i vođa crvenih straža; vodio je akciju zauzimanja rudnika...«[55]

3. Čekada Olivo »bio je jedan od najžešćih pobunjenika.«[56]

4. Giorgiutti Giovanni, »vrlo viđeni prevratnik, bio je predsjednik Kluba 'Giuseppina Martinuzzi' u Strmcu.«[57]

5. Posa Michele, »zločinac, egzaltiran, silovit, bio je jedan od najopasnijih vođa pobune.«[58]

8. Parenzan Giuseppe »bio je komandant crvenih straža.«[59]

11. Bubić Olivo, »jedan od najviđenijih pobunjenika; bio je član crvenih straža.«[60]

13. Vrbanac Mate »bio je jedan od vođa pobune; član akcionog komiteta; komandirao je crvenim stražama; pomagao je pri izradi ručnih bombi i pri rekviziciji oružja.«[61]

19. Da Gioz Francesco, »egzaltiran i vrlo žestoki revolucionar, bio je jedan od glavnih vođa i organizatora pobune. Bio je predsjednik akcionog komiteta i komandant crvenih straža...«[62]

---

[53] Redni broj označuje broj pod kojim se optuženik vodi u optužnici, a citati su također uzeti iz nje.

[54] »... Pericoloso agitatore, fu non solo il promotore della sollevazione, ma anche il principale dirigente di tutto il movemento... da lui partì il primo ordine dello sciopero; egli fu l'ideatore del pano della resistenza e l'organizzatore della occupazione dei cantieri, della guardia rossa e della prestazione a difesa dell'intiero bacino minerario.«

[55] »... Uno dei capi della sommossa... l'organizzatore ed il capo delle guardie rosse; di resse l'occupazione dei cantieri...«

[56] »Fu uno dei più violenti ribelli.«

[57] »sovversivo olto in vista, era presidente del Circolo Giuseppina Martinuzzi di Stermaz.«

[58] »Facino roso, esaltato, violento, fu uno dei più temibili caporioni della rivolta.«

[59] »fu comandante delle guardie rosse,«

[60] »uno dei rivoltosi più in vista; ero tra le guardie rosse.«

[61] »fu uno dei capi della sommossa; faceva parte del comitato di azione; comandava le guardie rosse; partecipò alla fabbricazione delle bombe a mano ed alla requisizione delle armi.«

[62] »Esaltato e violentissimo rivoluzionario, fu uno dei principali caporioni et organizzatori della sollevazione. Era il presidente del comitato di azione; fu comandante delle guardie rosse...«

20. Chiarello Gaetano, »bio je jedan od najvećih zločinaca i jedan od vođa pobune. Poticao je svojim govorima radnike na otpor i dirigirao postavljanjem mina u rudnike.«[63]

34. Blažina Dinko Dinkov, »komandant crvenih straža.«[64]

Osim navedenih, optužnica spominje još i slijedeće koji se kriju:[65]

1. Pirc Mario pok. Antona »bio je jedan od vođa pobune; dirigirao je postavljanjem bačvi benzina i sudjelovao kod napada na čitaonicu u Labinu, kao i u nasilju mase prema karabinjerima u ovom okršaju.«[66]

2. Tonetti Giovanni Antoniev, »skupa s Pipanom bio je najveći podstrekač i vođa pobune; bio je član akcionog komiteta i u svojim čestim govorima neprestano huškao radničke mase na otpor i na nasilje. Po njegovom su naređenju bili minirani rudnici; on je naredio i dirigirao hapšenje sicilijanskih rudara i inženjera.[67]

3. Posa Angelo Antonijev »bio je jedan od najžešćih i najaktivnijih organizatora pobune. Predsjedao je sastancima i bio »despot« Strmca: po njegovom naređenju izvršena je provala u barutanu i ukraden eksploziv... Bio je također komandant »crvenih straža«.[68]

4. Bajt Ivan Ivanov »bio je jedan od vođa pokreta; zapovjednik »crvenih straža« i potpisivao je propusnice bez kojih se nije moglo kretati; bio je član akcionog komiteta; pravio je mine; naredio je rekviziciju oružja koje su pristaše njemu predavali.«[69]

5. Bajt Josip Ivanov »bio je jedan od najviđenijih pobunjenika; nadzirao je rekviziciju oružja...«[70]

---

[63] »Era tra più facinorosi e fu uno dei capi della sollevazione. Incitava coi suoi discorsi gli operai alla resistenza e diresse il collocamento delle mine nei cantieri.«

[64] »Comandante delle guardie rosse.«

[65] »Oltre gl'imputati segnati in accusa, altri ancora ve ne sono contro i quali l'istrutoria pure offre prove bastevoli in ordine alla loro partecipazione alla rivolta; essi però, colpiti da circolari d'arresto, rimangono tuttora latitanti, e quindi nei loro comfronti si propone che il procedimento venga riferito ai termini, del... par. 412 R. p. p.«

[66] »Fu uno dei capi del movimento; dirigeva il Collocamento dei barili di benzina e partecipò all'assalto del Circolo di lettura di Albona nonchè alle violenze usate in quell'incontro dalla folla contro i Carabinieri.

[67] »Insieme a Giovanni Pippan fu il principale sobillatore e dirigente della rivolta; faceva parte del comitato di azione e coi suoi frequenti discorsi aizzava continuamente la massa degli operai alla resistenza ed alle violenze. Per suo ordine i cantieri furano minati; e fu lui che ordinò e diresse il sequestro degli operai siciliani e degl'ingegneri.«

[68] »Fu uno dei più ardenti ed attivi organizzatori della solevazione. Presiedeva i comizi ed era il dispota di Stermaz: per suo ordine venne forzata porta della polveriera e furono trafugati gli esplosivi... Fu anche comandante delle guardie rosse.«

[69] »Era fra i capi del movimento; fu comandante delle guardie rosse e firmava i lasccia — passare senza i quali non si poteva circolare; faceva parte del comitato d'azione; confezionava gli esplosivi; ordinò la requisizione delle armi che dai gregari venivano a lui consegnate.«

[70] »Fu uno dei ribelli più in vista; sopraintendeva alla requisizione delle armi...«

6. Bianchet Angelo pok. Giacoma.

7. Monaretti Luigi Romanov »bio je jedan od vođa pobune... pravio je bombe; predvodio je masu koja je napala na čitaonicu u Labinu, a prilikom sukoba u Strmcu zapovijedao je grupom pobunjenika koja je otvorila vatru na trupe.«[71]

8. Manganelli Sante.

9. Nazari Pietro Michelov »bio je jedan od najžešćih pobunjenika, predsjednik sovjetskog suda, a osim toga sudjelovao je u hapšenju Sicilijanaca.«[72]

10. Stupar Franjo.

11. Kastelic August.

12. Miletić Antun.

13. Štemberg Jakov.

14. Chiarello Cosimo »bio je jedan od najsilovitih pobunjenika; komandirao je s jednim odjelom crvenih straža i bio je jedan od vođa pokreta u Vinežu.«[73]

15. Rotta Francesco.

16. Čekada Dinko »bio je jedan od vođa pobune, zadužen specijalno za postavljanje mina; bio je zapovjednik jednog odjela crvene garde čije je članove sam regrutirao s prijetnjama...«[74]

17. Burić Anton.

18. Hrvatin Valentin, »prijavljen kao jedan od najviđenijih pobunjenika...«[75]

Osim ovih bili su prijavljeni i uhapšeni i slijedeći radnici, ali istraga protiv njih nije mogla pružiti nikakve dokaze:

1. Faraguna Dinko pok. Antona,
2. Baschiera Matteo Gregoriov,
3. Bas Francesco pok. Marca,
4. Faragona Antonio pok. Marka,
5. Faragona Ivan pok. Marka,
6. Iean Andrea pok. Andrea,
7. Mikac Ivan pok. Lavka,
8. Zaksek Ivan,
9. Čekada Anton Oliva,
10. Bajt Viktor Ivanov,
11. Peršić Ivan Mate,

---

[71] »Era uno dei capi della sollevazione; ...confezionava le bombe;... capeggiò la folla che assalì il Circolo di lettura di Albona, e nel conflitto di Stermaz comandava un gruppo di ribelli che sparò contro la truppa.«

[72] »Era fra i rivoltosi più accaniti, e fu presidente del Tribunale sovietista; partecipò anche al sequestro dei siciliani«.

[73] »Era tra i ribelli più violenti; comandava un reparto di guardie rosse e fu uno dei capi del movimento a Vines.«

[74] »Era fra i capi della sommossa; adibito specialmente nel collocamento delle mine; comandava un reparto di guardie rosse che reclutava egli stesso con minacce;...«

[75] »Denunziato come uno dei ribelli più in vista...«

12. Peršić Mate Mate,
13. Kastelic Rudolf Antunov,
14. Rodica Josip Ivana,
15. Bizjak Antun,
16. Has Franjo.

Odustaje se od optužbe protiv navedenih od broja 1 do broja 16, osim toga odustaje se od tužbe protiv slijedećih okrivljenih: Margana Franje i Mikca Lavka, koji su umrli te Brezca Mate, Blažine Dinka, Nikole, Štemberga Josipa, Vrbanca Ivana, De Rossija Ivana, De Rossija Ivana Marija i Dragolina Josipa protiv kojih istraga ne donosi dovoljne razloge.

Osim toga predlaže se da se postupak protiv Valčića Ivana i supruge, optuženih radi obrane zločina i otimačine, budući da nemaju nikakve veze s glavnim procesom vrati ovom Državnom tužiteljstvu i da se vodi odvojeno.

Nakon što smo vidjeli kako su sudu predočeni događaji optužbe, pogledajmo sada izlaganje obrane samih optuženih.

Na samom početku obrana je nazivala proces monstruoznim. Prvi je govornik, advokat Zennaro, tvrdio da je proces nepotreban, nekoristan:[76]

O čemu se radi? Navodno se sprema pomilovanje na kraju procesa, a to je nepotrebno, jer pomilovanje već postoji.[77] Treba ga samo primjeniti.

Obrana nije htjela ranije uložiti žalbu, jer je znala da bi odmah bila osuđena na neuspjeh s obzirom da bi je rješavao Prizivni sud.[78] Zennaro pita da li se dekret od 12. 3. 1921. odnosi i na pobunu? Ako se odnosi na nju, onda se automatski odnosi i na sva druga, ranija djela koja su s njom striktno povezana i radi koje su i izvedena. On nabraja neke stvari koje su se dogodile poslije ovog datuma i kaže da se na njih amnestija ne može primjeniti. Sada dolazi jedan pravni problem: da li je pobuna nešto trajno ili nešto trenutačno? On misli da je trenutačno, a to je odlučujuće, jer je onda jasno da se na nju odnosi. Dogodilo se to, naime, prije 12. 3. 1921.

Treba naglasiti još nešto: labinski rudari su u nepovoljnijem položaju od ostalih sličnih optuženih u Italiji, jer se ovdje još uvijek slijepo primjenjuje austrijski krivični zakonik, a drugdje takve optužbe završavaju povoljno za optužene.

Čin optužbe (optužnica) nije ništa drugo nego nagomilavanje paragrafa, jednom riječju on je monstruozan.«[79]

---

[76] »inutile« (»L'Azione«, br. 273, četvrtak, 17. 11, str. 2).

[77] Dekret br. 234 (Regio decreto 13. marzo 1921. di amnistia nei territori annessi al Regno il forza della legge 19 dicembre 1921. — Leggi e decreti, vol. I 1921, str. 610—613.

[78] Corte d'appello.

[79] »L'atto d'accusa per i fatti di Albona non è che un affastellamento di paragrafi, è in una parola mostruosa« (»L'Azione, citirani broj).

Tolentino ga prekida ljutito. Zennaro ga ne sluša, ponavlja isto, i na kraju, nakon drugog upozorenja, zašuti, no ne povlači svoju izjavu, nego kaže da je prisiljen šutjeti.

Javni tužitelj smatra da je pobuna stvar koja traje.[80]

Zennaro završava tražeći da se primjeni amnestija u korist optuženih, budući da je to volja Kraljeva.«[81]

Sud i porota odlučuju da se amnestija ne može primijeniti. Razlog: Po toč. 2 prvog par. kraljevskog dekreta o amnestiji i indulta od 13. 3. 1921, br. 234, podjeljuje se[82] amnestija onima kojima kazna ne iznosi više od 30 mjeseci zatvora s time da su djela počinjena prije objave dekreta. S obzirom da se radi o vremenskom razdoblju od 2. III—8. IV. ne može se primjeniti. Što se tiče zločina za koje bude odlučena kazna manja od 30 mjeseci sud si pridržava pravo da odluči u trenutku kada bude trebalo formulirati pitanja porotnicima, jer je pitanje amnestije u svakom stadiju procesa stvar suda.[83]

Sud odlučuje da zbog uvrede kazni advokata Zennara s 100 lira, a Porcari si rezervira pravo da protiv njega podigne posebnu optužnicu. Ostala dva branitelja traže da se i na njih primijeni kazna, jer je Zennaro govorio u ime cijele obrane. Smatraju da on nikoga nije uvrijedio i da sud mora naučiti da sluša način govora koji se upotrebljava u čitavom Kraljevstvu. Crljenica poziva kolege da napuste dvoranu na što mu predsjednik suda prijeti da će se proces nastaviti na njihov trošak.

SASLUŠANJE OPTUŽENIH

Nakon toga je započelo saslušanje optuženih. Najprije je izveden prvooptuženi Ivan Pipan. On izjavljuje da je do štrajka došlo radi ekonomskih prilika, a ne samo radi političkih. O teškim ekonomskim prilikama govorit će i mnogi drugi optuženi. Radničke plaće bile su niske. U listopadu 1920. bio je sklopljen ugovor između Poduzeća i Udruženja rudara, prema kojem neopravdani izostanak s posla u jednom danu u mjesecu, povlači gubitak nagrade za cijeli mjesec.[84]

Tu klauzulu primjenjivali su vlasnici rudnika u veljači 1921. na sve rudare. O čemu se radilo? Bile su to prijelazne godine: Istra je iz austrijske prešla pod talijansku vlast. Prema austrijskom kalendaru bila

---

[80] »Può dirsi cessata soltanto quando cessano le violenze (L'Azione, cit. broj).

[81] »...essendo questa nient'altro che la volontà del Re« (L'Azione, cit. broj).

[82] »...è concessa...« (L'Azione, cit. broj).

[83] »Per quel reati per i quali la pena massima da irogarsi sarrebe imferiore ai 30 mesi, la Corte si riserva di decidere nel momento in cui sarà da formulare le questioni da proporsi ai giurati poichè è la Corte stessa che a qualunque stadio del processo deve d'ufficio esaminare la questione dell'amnistia (L'Azione, cit. broj).

[84] »...Il premio della produzione di tutto il mese.« Treba razlikovati plaću i nagradu. Nagrada je bila »varijabilni dio«.

su 24 blagdana u godini, a prema talijanskom 12. Jedan od ukinutih blagdana bila je Svijećnica — 2. veljače. Radnici su odlučili da tog dana ne idu na posao. Pipanove molbe nisu pomogle i tog se dana pojavilo samo 200 radnika radi osiguranja. Mjesečna nagrada iznosila je za veljaču ukupno 180.000 lira. Pipan, sekretar Udruženja rudara, predlaže da se ta suma podijeli svima koji su tog dana bili prisutni na poslu. Prijedlog je uprava odbila s motivacijom da bi oni to podijelili. Pipan odgovara da nije tako mislio ali ako bi ljudi to htjeli, on bi pristao.

Posljedica toga bila je otpuštanje s posla službenika Piccolija. Ljudi su bili revoltirani. Mnogi su bili kažnjavani za sitnice.

Nakon toga dolazi neposredni povod za pobunu rudara: politički razlog. Zbili su se događaji, opisani u uvodu, u vezi s »Radničkom komorom« u Trstu i s Pipanom u Pazinu i »bure baruta« je »eksplodiralo«.

Pipan se brani i što se Sicilijanaca tiče: Oni nisu bili na »kruhu i vodi«. Dobili su hranu. Što se tiče točke optužnice koja govori o tome da su dva radnika poginula pri pokušaju bacanja bombe na vojnike kada je bomba eksplodirala u ruci jednog od njih, prvooptuženi je rezolutan: ne, oni su bili zatvoreni, a zatim su iz zatvora prebačeni u šumu, ubijeni, bačeni u kamion, i pokopani bez sprovoda.

Na pitanje branitelja da li je njihov sistem bio »sovjetski« prvooptuženi odgovara da je bio »zadružni«.[85]

Razlog štrajka bio je i pokušaj direktora rudnika Friedmana[86] da zatvori rudnik. Nije točan ni navod optužnice koji kaže da je bio zabranjen ulaz vlastima u okna. To je, uostalom, i vlast potvrdila nakon uviđaja učinjenog poslije takvih insinuacija u listu »Il Piccolo«. Nakon toga je od strane vlasti obećano radnicima da će se držati neutralno. Konac je poznat.

Što se tiče podmetanja eksploziva to je učinjeno da bi se uplašilo poduzeće.

Za krađu pušaka on ne zna, a za rekviziciju oružja saznao je iz optužnice.[87]

---

[85] »cooperativistico«.

[86] Direktor poduzeća.

[87] »Piccolo di Trieste«, 17. studenog, str. 3, ovako opisuje Pipanov nastup: »G. P. parla con tono tribunizio che è consueto nei comizi populari: tutto impeto, foga, vigore, e possiede nell'argomentare un'innefabile forza dialettica e una grande vivacità« (»I. P. govori tribunskim tonom koji je uobičajen na pučkim zborovima: sa svom žestinom, vatrenošću, snagom; u argumentiranju posjeduje neizrecivu snagu i veliku živost«). Pod naslovom »L'imputato accusa« (»Optuženi optužuje«) ovaj list opisuje P. kako uzdignutim prstom optužuje vojsku da je pretjerala i da je prešla svoje kompetencije kada je okupirala rudarsku zonu, jer su se »rudari borili za život« (»I minatori lotavano per la vita.«). Kada je već riječ o Pipanu i komentarima lista »Il P.« napomenimo još i to da se list u svom komentaru pita: Kako to, da nitko nije postavio pitanje na koji je način P. od »općinskog čuvara« (»guardia municipale«) u Trstu, u rujnu ili listopadu 1920, postao sekretar rudadara? (»Il P. di T., 17. 11. str. 3).

Iz izvještaja lista »Lavoratore« vidimo da je Pipan napao i pisanje lista »Il Piccolo«. Govoreći o članku u kojem taj list napada rudare da su se odali pljački (»al saccheggio«) tvrdi da su se u njemu iznosile »u obilatoj mjeri poje-

Za razliku od prvog dana kada, nije bilo mnogo ljudi,[88] broj onih koji su htjeli pratiti tok procesa bio je drugog dana veći. Ljudi su bili pregledavani na ulazu da bi se ustanovilo imaju li oružje.

Drugooptuženi Macillis kaže da je ispočetka bio protiv štrajka ali ga je prihvatio kada je vidio da tako hoće radnici.

Što se tiče Sicilijanaca oni su bili kažnjeni radi izdaje. Devetorica Sicilijanaca dobili su 42.000 lira nagrade od Direkcije za borbu protiv radničkih interesa, a trojica su bila pod sumnjom da su ubili dva sicilijanska radnika.

Radnici su živjeli u lošim životnim uvjetima.

Ispitani su još: Olivo Čekada, Olivo Bubić, Dinko Čekada i Franjo Juvan.

Dinko Čekada govori da je jedan od najvatrenijih pristaša štrajka bio Pietro Montanti koji je kasnije postao Juda.

Interesantna je izjava Juvana koji kaže da su postojale dvije struje: jedna na čelu sa Pipanom, koja je htjela prekid, a druga na čelu sa Montantijem koja je htjela produžetak štrajka.

Carlo Casal — ne priznaje ništa. Zna da su mine bile postavljene, ali ne zna ni od koga, ni tko je dao naređenje za njihovo postavljanje.

Cilj je bio obrana od fašista. Kao i ostali i on negira da je postojao program za otpor trupama. Osim toga, nitko nije bio vođa pobune nego su svi, bez razlike, bili učesnici.

On i njegov brat Ivan kažu da zapisnik suca istražitelja ne odgovara istini. I inače upada u oči da se zapisnik o saslušanju često razlikuje od izjava na sudu (F. Da Gioz, Giovanni Casal, Gaettano Chiarello, Balcon Modesto, Domenico Dundora, Giuseppe Palisca i dr.).

---

dinosti, naravno, potpuno izmišljene s rafiniranom perfidnošću...« (»in cui con abbondanza di particolari, naturalmente tutti inventati con perfidia raffinata...«). Policija se uvjerila da je članak bio »niski falsifikat« (»una ignobile falsificazione«).

Nakon ove Pipanove izjave jasno nam je zašto »Lavoratore« napada ostalu štampu. U članku pod naslovom »La rivolta d'Albona provocata di padroni per fosche speculazioni di borsa« (»Pobuna u Labinu izazvana od gospodara radi mračnih spekulacija burze«) u broju od 17. 11. 1921. on napada ostalu štampu, optužujući je da je tražila intervenciju vlasti kako bi se od navodne »sigurne« smrti spasili zatvoreni Sicilijanci, ali da nije ni jednu riječ rekla za radnike koji su mjesec dana bili »gladni i opkoljeni« (»affamati ed assediati«). Radnici su optuženi za pobunu, za krađu oružja, za paljenje Čitaonice i što sve ne. A koliki su naši klubovi zapaljeni; naše čitaonice uništene, ali se nije ni jedan tužitelj usudio podići optužnicu protiv poznatih krivaca, a poviše predsjednikove glave u sudnici piše — »La legge è uguale per tutti« (»Zakon je jednak za sve«)!

[88] List »L'Azione piše o tome u citiranom broju 273. Na to nas navodi i pisanje (premda očito tendenciozno) lista Il Piccolo, 17. 11, str. 3. Komentator navodi da je u prostoru za publiku bio možda poneki socijalista ili znatiželjnik (»Forse qualche socialista si prova nello spazio riservato al pubblico è qualche curioso e nulla di più«).

Da Gioz, također, tvrdi da nije bilo vođe.[89] Cilj štrajka bio je prisiliti poduzeće da prizna njihova prava. Još jednu interesantnu tvrdnju iznosi Da Gioz: Sicilijanci nisu bili zatvoreni radi kažnjavanja nego zato da bi se zaštitili od mase koja ih je željela kazniti za njihovu dvoličnost i izdajstvo.

Potresan je njegov izvještaj o tome kako su mu ženu koja je bila u drugom stanju izbacili iz stana i kako je morala prespavati u šumi. Kasnije je našla sklonište u kući obitelji njegovog prijatelja, ali je i odatle morala odseliti. To su bile metode poduzeća i njegovih inženjera, čije je naloge izvršavao progonitelj rudara Pietro Montanti.

Balcon Modesto navodi da je ponašanje radnika najbolji dokaz da se 8. travnja nisu spremali za borbu protiv vlasti.

Martin Vlačić, Antun Licul, Dinko Blečić i Franjo Baćac kažu da su štrajkali radi malih plaća i da bi izrazili protest protiv namjere poduzeća da otpusti 600 radnika.

Svi oni koji su optuženi radi sakupljanja oružja govore da nisu upotrebljavali silu i da su im ljudi davali jesti i piti.[90]

SVJEDOCI

Na procesu se izredalo oko 100 svjedoka. Većinom su to bili svjedoci optužbe. Navest ćemo, u skraćenom obliku, izjave krunskih svjedoka, dok ćemo svjedočenje ostalih iznijeti sažeto.

Ing. Omero Romero (Firentinac koji je stanovao u Strmcu), između ostalog kaže da su na zboru u Vinežu, u kojem su se rudari okupili noseći crvenu zastavu, Pipan i Torrieri zastupali mišljenje da štrajk treba prekinuti, a Čekada i Da Gioz da treba zauzeti rudnik. Pobijedilo je drugo mišljenje. Pripovijeda o tome kako je bio zatvoren u vlastitom stanu 1 sat, ali mu je i nakon toga bilo zabranjeno ući u ured i u strojarnicu. On je napravio izvještaj o vještačenju u vezi s postavljenim eksplozivom, ali, prema riječima advokata i predsjednika, on ne može biti vjerodostojan, jer je vještak to sastavio prema onom što je čuo, a ne prema onom što je vidio.

Ing. Julije Hollik, Čeh, također govori o ograničenju kretanja smatrajući da je do toga došlo iz straha da on ne prijavi vlastima nestanak eksploziva. I on je surađivao u ekspertizi. Hvali Pipanovu lojalnost. Kaže da je i sâm bio pozvan na banket koji je poduzeće priredilo nakon ubijstva dvojice radnika (poslije 8. travnja), ali da se nije odazvao jer se nije mogao veseliti nečijoj smrti.

Svjedok obrane Antonija Lecca kaže da je 8. travnja jedan policajac ranio Franju Marzana, oca troje djece, koji je bio šepav i nije mo-

---

[89] »Tutti eravamo solidali e tutti capi« (»Svi smo bili solidarni i svi vođe«) (L'Azione, br. 275, 19. 11, str. 2; br. 279, 24. 11. 1921, str. 3).

[90] »Ci davano da mangiare e da bere.«
iznijeli smo samo interesantnije izjave optuženih.

gao pobjeći s trga u Vinežu. U bolnicu je prebačen »kao životinja« u prljavom kamionu.[91] 13. travnja on je podlegao ranama. Ne zna se tko je pucao. Svjedokinja je jedino znala da je dotični imao bradicu.

Glavni svjedok optužbe bio je Pietro Montanti.

Izvještavajući o njegovom svjedočenju list »Lavoratore« donosi članak pod naslovom: La miserabile figura di Pietro Montanti — il principale accusatore dei minatori d'Albona. (Bijedni lik Petra Montantija, glavnog tužitelja rudara).

Pred istražiteljem je teretio rudare, a sada govori da je sve lagao i sve pobija. Svi se zgražaju, predsjednik kaže da ima pravo narediti momentalno hapšenje, jer, ili je lagao prije, ili laže sada. No, on nastavlja pobijajući da je optužio Da Gioza, Pipana, Monarettija, Torrierija, pobija da je govorio o postavljenom eksplozivu, pobija da je govorio o rekviziciji oružja, kaže da je zapisnik neistinit. Predsjednik suda na to mu ljutito odgovara da suci imaju osjetljiviju savjest od njegove. Odgovor svjedoka potresa sve u dvorani: Možda sam to i rekao, ali u napadu bijesa radi hapšenja od strane optuženih. Sve sam lagao.[92]

Predsjednik naređuje nastavak saslušanja za popodne i naređuje njegovo momentalno hapšenje.

Popodne je dvorana bila prepuna. Očito su se po Puli prepričavali detalji s jutarnjeg saslušanja. Sada Montanti ponovno optužuje i govori da je razlog njegovog jutrašnjeg negiranja bio strah od osvete rudara. Negira da je dobio novac od poduzeća za svoje usluge, premda to svjedoče tri Sicilijanca koji se nalaze u zatvoru u Rovinju i zatvorski stražar.

Saznaje se da je u rudniku bio običan radnik, a sada je postao nadglednik.

Sicilijanci u svojem svjedočenju navode da se s njima lijepo postupalo.

Inženjer poduzeća »Arsa« Carlo Tomatis opisuje štrajk. Kada je ovaj započeo sve je bilo paralizirano, štampa nije dolazila govorilo se da je izbila revolucija u cijeloj Italiji.

Izvješene su crvene zastave. Poduzeće je bilo spremno na pregovore, ali pod uvjetom da se okonča štrajk. Hvali Pipana kao iskrenog čovjeka, ali kaže da je u službenim razgovorima s njim uvidio da je slab ekonomist. No, on i Macillis smirivali su ljude i to mu treba upisati u dobro. S druge strane ne nalazi ni riječi pohvale za Tonettija koji nije bio ni socijalista ni idealista nego kapitalista. Navodi primjere da je on u ime nekih kapitalista pokušao pregovarati s poduzećem da proda rudnik nudeći visoku cijenu. Radnici su proizvodili više nego obično, no gubitak postoji, jer su drugi morali ići na druge poslove, pa se zato njima nakon završetka štrajka, unatoč prebačaja, nije mogla dati nagrada koju su tražili.

---

[91] »... fu trasportato in un camion tutto sporco come una bestia.«

[92] »Non posso sostenere quelle accusse, perchè sono delle menzogne« (L'Azione, br. 279, 24. 11. 1921, str. 3).

Do konflikta u Strmcu došlo je radi toga što poručnik Gario nije uspio obavijestiti da se prekida svaka akcija. Ta naredba stigla mu je u posljednji čas. On smatra da bi, u slučaju da su mine eksplodirale, posao bio paraliziran za 3 godine. Osobe ne bi bile stradale jer bi na vrijeme bile evakuirane. Prema njemu mine su bile postavljene da bi se uplašili fašisti, trupe ne bi bile u opasnosti. Nagrada za veljaču nije mogla biti isplaćena, jer radnici nisu bili na poslu 2. II, a onih 200 radnika, koji su radili, nisu radili na svom poslu, nego su došli da bi održavali neke sporedne službe (»mantenere in funzione alcuni servizi accessori«). Svjedok na kraju govori da je poduzeće uvijek gajilo nacionalne osjećaje (znamo, naime, da je prigovarano poduzeću da vodi proaustrijsku politiku). Nije poduzelo ništa da mu se nadoknadi šteta. Poduzeće ima samo jedan program: I on osuđuje onaj banket o kojem se ranije toliko govorilo.

Carlo Gario osvrće se na navode optužbe da je bio prisiljen da povuče vojničke straže. On to negira i kaže da je to napravio nakon što mu je ing. Tomatis obećao da će rudnik čuvati radnici. Zakasnio je javiti u Vinež i Dubrovu da se mora obustaviti akcija, jer prije je trebalo pozvati radnike na predaju. Kada je on s dva karabinjera krenuo prema Strmcu, radnička sirena dala je znak i on je začuo pucnjave iz pušaka austrijske proizvodnje, pa, prema tome, Gario zastupa mišljenje da su radnici prvi otvorili vatru. Pipan je pitao zašto ga nisu obavijestili. On je pozvao Pipana da se prekine vatra. Naređena je racija i pronađeno je dosta bombi, oružja itd. On smatra da to nije moglo biti za obranu od fašista.

Eduardo Vorano, općinski tajnik, kaže za optuženog Gaetana Chiarella da nije bio prisutan 2. ožujka i da kod toga ostaje premda su drugi rekli drugačije. On smatra da ne bi bilo došlo do krvavog obračuna da nije vojni napad bio prerano poduzet, ili da se na vrijeme prenio protunalog.

Civilni komesar[93] Kopra, Galli, kaže da je, čuvši da je štrajk prerastao u ekonomski, kao šef političke kotarske vlasti došao u Labin i od radnika saznao za njihove zahtjeve koje su oni iznijeli putem jednog memoranduma koji su preko Udruženja predali Direkciji poduzeća. Iz razgovora s direktorom Bakausom saznao je da on ne zna za taj memorandum.

Hapšenje Sicilijanaca iz već poznatih razloga izmijenilo je neutralni stav vlasti, jer se to smatralo suprotnim fundamentalnim zakonima.

Pio Maldusa, koji je došao iz Trsta, pozvao je nekoliko radničkih prvaka i naredio im da smjesta puste zatvorene radnike što je i prihvaćeno. Preko noći donesen je zaključak da se zauzmu rudnici. Željelo se obavijestiti o tome vođe, no nisu ih našli.

Na pitanje advokata Puechera kako su vlasti gledale na okupaciju rudarskih okna ovaj odgovara da su gledale kao na sve ostale sporove

---

[93] Commissario civile.

ekonomske prirode koje je trebalo riješiti između poduzeća i Udruženja rudara. One su tek onda intervenirale kada su bili uhapšeni Sicilijanci.

Inž. Giovanni Persoglio hvali Pipana i štrajkaše. Ostavljen mu je kućni telefon, ono što mu je trebalo donosili su mu radnici u stan. Mogao se uvijek slobodno kretati, jedino nije mogao ići u rudnik. Za Gaetana Chiarella kaže da je od 20. veljače do poslije izbijanja štrajka bio u Gallipoliju gdje je otišao da bi se oženio. On to zna jer mu je bio šef.

I svjedok Marco Macillis (brat drugooptuženog) kaže da Chiarello nije bio prisutan 2. ožujka.

Govori o početku vojne okupacije. Ona je upropastila Pipana i sve radnike. Radnici su to smatrali izdajom, jer im je vlast obećala neutralnost.

Antun Škopac, invalid, kaže da je primio od Udruženja rudara 25 kg brašna, 1,50 kg slanine i 60 kg krumpira za Sicilijance. Ovaj podatak, kao i podatak koji je iznio Nikola Miletić da je njegova majka nekoliko dana davala jesti Sicilijancima i da se s njima postupalo dobro, veoma su važni da bi se vidjelo razlog njihova hapšenja. Namjera rudara bila je da se spriječi njihova antištrajkaška djelatnost, a ne da im se naškodi.

Teško stanje rudara opisuje nam svjedok Nicolò Negri, blagajnik Udruženja rudara. Od rujna 1920. na dalje plaće su pale za polovinu, jer su ukinuti prekovremeni satovi. Radnika koji su radili na akord bilo je vrlo malo. Njihov mjesečni prihod iznosio je prosječno 1.400 lira. Velika većina imala je 500 lira mjesečno. Na ovo upada tužitelj tvrdeći da su optužbe iznesene na račun poduzeća lažne, jer štrajk nije imao ekonomskog obilježja da bi se poboljšali uvjeti života nego da bi se prisvojio rudnik.

Zanimljivo je svjedočenje Pavla i Antuna Posa koji pričaju kako je Montanti s još jednim donio u Klub »G. Martinuzzi« dva sanduka municije i da je rekao da su vrata od barutane provaljena i da svatko može uzeti koliko želi.

Ivanka Vrbanac, žena optuženog, kaže da su joj muža uhapsili i da su ga svi tukli pred njenim očima, tako da se onesvijestila, a Marconcini, poručnik sa službom u Pazinu, u dva joj je navrata govorio da će ubiti nju i muža, jer mu se nije htjela podati.

Doktor Zannini, poddirektor poduzeća, kaže da su ljudi dobro zarađivali i da je štrajk bio politički. Kaže da talijanskog kapitala ima u rudniku 60%, a ostalo je strani: njemački, francuski, jugoslavenski itd. 40% kapitala ostalo je od firme »Trifailer« jer je to ova tražila prigodom kupoprodaje.

Proces se privodi kraju. Najprije nastupa državni tužitelj koji povlači dijelove optužnice u odnosu na nedokazane prekršaje pojedinaca, a za druga »krivična djela« traži primjenu amnestije (s obzirom da se u prvom i drugom slučaju radilo samo o dijelovima optužnice, za pojedince to nije značilo konačno oslobođenja).

Zennaro na to kaže da je on, dakle. imao pravo kada je tražio amnestiju na početku procesa.

Tužitelj ne drži da bi se mogao primjeniti proglas izdan od vlasti za izvanredna ratna vremena, proglas koji se mora smatrati ništetnim nakon završetka ratnog vremena.

Na to Zennaro odgovara da se tome čudi! Dok je on, kako sâm kaže, branio pojedince ili grupe optužene zbog političkih razloga pred ratnim sudom i dok je tražio da se procesi prebace na državne (civilne) sudove, nikada mu to nije bilo odobreno.

Nakon formuliranja pitanja za porotu,[94] Zennaro protestira smatrajući da je protivno zakonu pitati mišljenje o krađi oružja, uzimanju eksploziva i sl. budući da je to već sve sadržano u prvom pitanju koje se odnosi na sudjeljovanje u štrajku. Tužitelj smatra da advokatovo rezoniranje nije ispravno, jer da se i to u zakonu smatra posebnim prijestupom. Može se, naime, izvesti štrajk a da se ne krade oružje i eksploziv. No, odvjetnik smatra da ovi nisu htjeli upotrijebiti eksploziv i da bi oružje bili vratili. Osim toga, u tom slučaju trebalo bi ih optužiti radi krađe svega što pripada rudniku. On je uvjeren da će porota od ovih pitanja, ako i ne bude prihvaćen njegov prijedlog, napraviti »tabula rasa«.

ZAVRŠNA RIJEČ OPTUŽBE

Porcari[95] u početku završne riječi kaže, braneći obračun od 8. travnja, da je »trebalo razbiti ludi utopistički san štrajkaša, koji su se stavili iznad vlasti i koji su željeli instaurirati sovjetski režim.«[96]

Pipan i Macillis opisali su bijedu radnika, strah od otpuštanja s posla. ali to, kada bi i bilo istinito, ne može opravdati ustanak protiv države, vojske i vlasti.

Odvjetnik Zennaro nazvao je proces monstruoznim. Kao da nije vidljivo što su sve radili pobunjenici. Optužnica odgovara onom što je dokazano na sudu. Bio bi dovoljan potez jednoga nepromišljenika da se sruši u jednom trenutku sve ovo golemo bogatstvo i 2000 ljudi ostalo bi bez kruha. Radnik Buljan samo je zato zlostavljan što je na zapučku nosio trobojnicu,[97] što dokazuje da je to bio antitalijanski pokret.

Uvjeren je da se rudari nisu pripremali za borbu protiv fašista nego za borbu protiv vojske. Jer zašto bi inače bili udaljili trupe, a i sama količina postavljenih mina i oružja o tome rječito govori. Osim toga, ni država ne bi bila dozvolila fašistički pohod u tako velikom stilu.

---

[94] »quesiti«.

[95] Porcari je došao sa Sicilije i u Puli je bio tek osam mjeseci.

[96] »Si dovette infrangere il pazzo sogno utopistico degli scioperanti, che sovraposti alle autorità, costituite, volevano instaurare il regime sovietistico« (L'Azione, br. 285, 2. 12, str. 2).

[97] Tricolore.

Obrana će sigurno nastojati uzveličati Pipanovu smirujuću ulogu. No, to je zato što je on znao kakva mu odgovornost prijeti, jer sada nije bio opijen[98] i jer je imao živ osjećaj dužnosti. On je imao dobar odnos sa svima: s vlašću, s poduzećem, sa štrajkašima, samo u svojem interesu da bi mu to pomoglo u slučaju iznenađenja.

Nastavlja govoriti o pojedinim optuženicima i pojedinim optužbama. Govori sat i 15 minuta.

Obraćajući se porotnicima govori: »Bio bi zločin i vječna ljaga za vaše talijanstvo jedan implicitni podstrek za one koji vrše atentat i koji miniraju snagu države kad biste danas, kada po volji svih Talijana naša Italija počinje da se diže u većem sjaju i slavi, takvu porotnu presudu kakvu nacija ne očekuje, kakvu dokazi ne nameću i kakvu pravda ne traži.«[99]

ZAVRŠNA RIJEČ OBRANE

Najprije je govorio advokat Edmondo Puecher.[100] On govori da su optuženi radnici, ali da nisu optuženi napadači na Pipana, nije optužen napasnik dviju žena (Marconcini), nisu optuženi oni koji su ranili radnika Morgana i oni koji su maltretirali dva Hrvata[101] samo zato što su pristali uz pokret. Nije točno da je Silić bio napadnut zato što je imao nacionalnu zastavu. Ako se »trikolor« više ne cijeni kao prije onda to treba pripisati činjenici da je ta zastava postala simbol jedne partije koja sebi prisvaja monopol patriotizma.

Pogledajmo najprije rad i život radnika, njihovu plaću. Opisuje njihov težak život u rudniku, pun opasnosti, k tome još i strah da će biti otpušteni. Čuli su za Pipana, za slučaj s Trgovačkom komorom u Trstu.

Ne može se osuditi samo 50 rudara. Ako su krivi treba osuditi svih 2000, jer, oni nisu htjeli imati vođâ. Oni vjeruju u jednakost bez vođe, jer i onako nad njima vladaju mnogi vođe. Svakom njegov dio odgovornosti: poduzeću, fašizmu, vladi koja je prihvatila veoma komotan sistem, ali taj sistem nije razumna politika za rješavanje problema između poslodavaca i proletera. Danas se klase bune, naoružane jedna protiv druge, i kamo ćemo stići ako nedostaje pomirdbena akcija vlade. Poduzeće je priredilo banket o kojem je već bila riječ, a vlada nije vršila preventivne mjere.

---

[98] Opijen, u smislu opijenosti duha.

[99] »Sarebbe delitto e una macchia per la vostra italianità, un incitamento implicito per coloro che atentano e minano alla forza dello Stato, emettere oggi che per volontà di tutti gli italiani l'Italia nostra soppresta ad assurgere a maggior splendore e gloria, un verdetto tale che non sia quale la Nazione lo attende, le prove lo impongono e la giustizia lo esige« (L'Azione, br. 285).

[100] Direktor kotarske bolesničke blagajne u Trstu (Cassa distrettuale per ammalati di Trieste). Inače je bio socijal-demokrata.

[101] Slavi (L'Azione, br. 285).

Da su radnici poduzeli kriminalnu akciju vlada bi bila reagirala oštro, ali mi znamo da je radnicima govoreno da će im se eventualna odluka o napadu javiti ranije da se izbjegne krvoproliće. A što se mina tiče one su bile postavljene za obranu od fašista. Tko može reći da nije bilo razloga za strah od njih? Sjetimo se pored ostalog događaja u Krnici. To nisu priče, to se dogodilo u naše vrijeme.

Spominje tragičnu epizodu u Strmcu. Ranjena su dva vojnika. Da su počinitelji tog djela ovdje sama bi obrana tražila njihovo kažnjavanje. Ali nikome od optuženih to se djelo ne može pripisati.

»Dajte Cezaru ono što je Cezarovo. Dajte porotnu presudu koja će pokazati cijelom svijetu da su veći krivci na drugom mjestu, da su pravi krivci odsutni!«

Govor je trajao tri sata uz pauzu od pola sata. Nakon toga buran i dugotrajan aplauz. Čestitke sa svih strana: od magistrata, kolega i predstavnika štampe.

Nakon toga je govorio advokat Zennaro.[102] Opisuje težak život rudara, bez čijeg se proizvoda ne bi mogla pokretati moderna tehnika. S druge strane socijalna nepravda. »Pa, gospodo porotnici, ako su ovi pogriješili nemojte im to uzeti kao zločin nego kao pogrešku, vi ne morate oprostiti zločin nego učiniti sve da se ponovno uspostavi socijalno ravnovjesje koje je poremećeno na njihovu štetu.

Poduzeće se nije brinulo o zdravlju i dobrobiti radnika. Radnici su za nj bili životinje za vuču. Radi otsustvovanja 2. veljače nesrazmjerno su kažnjeni. Mogla se očekivati onakva eksplozija do kakve je došlo. Kada se god za vrijeme suđenja nastojalo saznati, specijalno od doktora Zanninija, koliki su bili dobici poduzeća, vladala je duboka šutnja. To je znak da ti profiti moraju biti enormni.

Nakon poznatih događaja u Pazinu i Trstu radnici su zauzeli rudnik, ali ne da bi ga uzeli za sebe, nego da bi si omogućili život.

Tko je kriv? Rat, vlast koja nije izliječila posljedice rata, suprotne partije i, najviše od svih, »Arsa«.

Da li je to zločin? Ne, jer i u ostalim krajevima Italije događale su se slične stvari; zauzimane su tvornice. Sam predsjednik vlade Giolitti stao je na stanovište da to nije zločin. Ni ovdje vlast nije intervenirala. Proglasila se neutralnom. Ako je to zločin, onda je i ona sudionik u zločinu.

Radnici se nisu spremali za borbu protiv vlasti. U Strmcu je bilo nekoliko sporadičnih pokušaja, a ni do njih ne bi bilo došlo da ljudi nisu bili iznenađeni.

U jednom momentu predsjednik daje naredbu da se sala isprazni. Do toga je došlo zbog povika publike »bravo, bravo« nakon branitelje-

---

[102] L'Azione, br. 286, 3. 12.

vih riječi »da si netko hoće prisvojiti monopol patriotizma i da oni koji su oportunisti dobro prolaze, a oni koji dobronamjerno kritiziraju, dobivaju epitet da su Austrijanci, Jugoslaveni.« Nakon velikih molbi obrane, štampe i porotnika zahtjev je povučen.

Zennaro naziva ovaj proces »nesretnim porodom... deformiranom figurom itd.«[103]

Buni se protiv toga što se ovdje još uvijek primjenjuje austrijski kazneni zakonik i još jednom kaže da na sva inkriminirana djela treba primijeniti amnestiju. I on govori tri sata.

Guido Zennaro patetičnim riječima traži oslobođenje. Stavlja porotu pred oči sve patnje za vrijeme tamnovanja smrt jednog rudara — zatvorenika u Rovinju, zlostavljanja, majke, žene, djecu bez roditelja, bez milovanja itd. Ljudi plaču.

Zatim je govorio Egidio Cerlenizza. On kaže da dok austrijski krivični zakonik govori o zločinu pobune talijanski ga zakonik ne spominje. Zašto još uvijek upotrebljavati krivični zakonik države koja nas je ugnjetavala i mučila?

I on zastupa mišljenje da su svi radnici zajedno, a ne samo ovih 50 optuženih izveli pobunu. On je imao dužnost da s juridičke strane obradi inkriminirana djela. Dokazuje da je eksploziv bio loše namješten i bezopasan, da se rudari nisu htjeli odupirati državi nego fašistima, a strah od njih nije bio ludost. Prelazi na slučaj sa Sicilijancima. Uvjeren je da Montanti nije govorio istinu ni prvi ni drugi put. On je sve radio iz vlastitog interesa, radi novca. Čak je tražio od kapetana karabin da bi pucao na vlastite drugove. Njemu nasuprot postavlja inž. Tomatisa koji je nakon svjedočenja pristupio radnicima — optuženicima, rukovao se s njima, razgovarao prijazno i samim tim pokazao što misli o njima.

Kako se može govoriti o krađi eksploziva kada se zna da je njegovo odnošenje sa skladišta bilo tako loše organizirano da ga je mogao svatko uzimati.

Kraj govora dočekan je gromoglasnim aplauzom koji je prestao tek nakon upozorenja predsjedavajućeg da će isprazniti dvoranu.

Predsjednik Tolentino daje »summa summarum« procesa s izvanrednom nepristranošću. Za sutra je zakazano izricanje presude.

U gradu se, razumljivo, posvuda i samo o tome priča. Postavlja se pitanje: kakva će biti porotna presuda? Velika većina ljudi željela je da ona bude oslobađajuća.

U 16.45 sati ulazi tužitelj, zatim predsjednik, suci, porota, zapisničar.

Polli Felice, glavni porotnik, čita presudu bez prisustva optuženih.

Najprije ulaze oni koji se brane iz slobode, a onda zatvorenici.

Zatim je pročitana porotna presuda.

Najprije svi šute nesvijesni činjenice da su opet slobodni i da će uskoro ponovno biti sa svojima. A zatim nastaje opće veselje, ljube se

---

[103] »... parto in felice ... creatura ... deforme ...«

međusobno, plačući. Zahvaljuju stiskom ruke braniteljima i štampi.[104] U tom trenutku nisu bili svijesni da će, premda presudom oslobođeni, svi oni koji ne pripadaju Labinu morati napustiti to mjesto. No, to više nije predmet ovog referata.

[104] Vijest o oslobađajućoj presudi donijeli su listovi »Il Lavoratore« i »L'Azione« na istaknutim mjestima i posvetile joj dosta prostora. Jedino »Il piccolo« donosi vijest samo na jednoj petini stupca.

Izvještaj završava riječima:

»In seguito a tale verdetto il presidente pronunciò sentenza di assoluzione per tutti i cinquanta minatori accusati. Il pubblico sfollò lentamente l'aula commentando, mentre gli accusati, che furono immeditamente posta a piede libero, si riunirono in gruppo intorno ai loro difensori per ringraziarli« (»Nakon takve porotne presude predsjednik je izrekao oslobađajuću presudu za svih 50 optuženih. Publika je napustila dvoranu polagano, komentirajući, dok su se optuženi, koji su istog časa bili pušteni na slobodu, sakupili svi zajedno oko svojih branitelja da im zahvale«).